

בית המדרש להלכה בהתישבות - אמונת אי"ש

שאלות שהגיעו לבית ההוראה הנוגעות לחודש ניסן

א. ברכת האילנות ב. הפרשת חלה ממצות ג. הפרשת תרומות ומעשרות במצות ובמרור ד. מרור מגידולי מים ה. קצירת חדש

א [ברכת האילנות]

היוצא בימי ניסן ורואה אילנות בלבובם אומר "ברוך שלא חיסר מעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובים להנות בהם בני אדם"
בימים בהם לצערינו, בעקבות התפרצות הקורונה, אין באפשרות רבים מאיתנו להיות מה'יוצאים' בימי ניסן, נדרש בית ההוראה לשאלות בענין ברכת האילנות מתוך הבית.

ברכת האילנות למבודדי בית

א. שאלה: מבודד שאינו יכול לצאת מביתו ורואה מחלון ביתו עצי פרי שיודע שיש בהם פריחה אך אינו רואה אותה, האם יכול לברך על עץ זה?
תשובה: אם לא רואה את הפריחה לא יברך.
ביאורים ומקורות: יש להקפיד בזה לראות היטב את הפריחה כסתימת הלשון בשו"ע "וראה אילנות שמוציאין פרח". [ישא יוסף כרך ז]

ב. שאלה: אדם השוהה בבידוד וחושש שמא יעבור חודש ניסן ולא יוכל לצאת מביתו האם ידחה את הברכה לאחר חודש ניסן או עדיף שיבקש שיביאו לו עציץ שיש בו עץ פרי?
תשובה: עדיף לדחות את הברכה אף אם יתכן ויוכל לברכה רק לאחר חודש ניסן ובלבד שיהיה עדיין בזמן שיש פריחה.
ביאורים ומקורות: הפוסקים נחלקו אם ברכה זו היא דוקא בחודש ניסן או שאפשר לברכה גם לאחר חודש ניסן. להלכה ולמעשה רבים מהפוסקים התירו לברך לאחר חודש ניסן ובתנאי שיראה את הפריחה על העצים [יש לשים לב לכך משום שלפעמים כבר בסוף חודש ניסן לא רואים פריחה].
מאידך גיסא העצה שיביאו לו עציץ אינה פשוטה, משום שלדעת הגרי"ש אלישיב אין לברך על עציץ שאינו נקוב [ישא יוסף כרך ז]. וגם אם יביאו עציץ נקוב הרי יש אומרים שהריצפה בבית נחשבת כהפסקת היניקה ונחשב כעציץ שאינו נקוב [בנוסף לכך יתכן שיהיה מכשול שלא ימנו מחדש שנות ערלה].

ברכת האילנות על עצים האסורים משום ערלה ועל עצים מורכבים

ג. שאלה: האם מותר לברך ברכת האילנות על עץ שהוא עדיין בשנות ערלה?
תשובה: יש מהפוסקים שחששו לברך על עצי ערלה ברכת האילנות, לכן לכתחילה יש לברך על עצים שאינם ערלה ואם אין לו יכול לברך.
ביאורים ומקורות: הגאון רבי עקיבא איגר¹ כתב "אם האילנות תוך ג' שנים לנטיעתן אני מסתפק אם יברך כיון דאי אפשר ליהנות מפריה".

הגאון רבי יוסף חיים מבגדד כתב בספרו רב פעלים² שיכול לברך על אילנות שהם בתוך ג' שנות ערלה שהרי אילנות אלו עומדים ליהנות בהם בני אדם אחרי שיעברו שנות ערלה.
גם הגאון מטשעבין רבי דב בעריש ווינפלד זצ"ל בספרו דובב מישרים³ כתב שאפשר לברך ברכת האילנות על אילנות ערלה, והוכיח דבריו ממה שמצינו בגמרא⁴ שבשנת

1 גליון השו"ע ס' רכו.

2 ח"ג ס' ט.

3 ח"ג ס' ה.

4 ב"ק סט, ע"א.

בית המדרש להלכה בהתישבות - אמונת אי"ש

השמיטה היו מציינים על האילנות שהם ערלה, מכיוון שהפירות הם הפקר ועלול אדם לקוטפם וחלילה להיכשל, אך בשאר השנים לא צריך לציין את עצי הערלה כיון שאסור ללקוט מהם, ומי שלוקט הרי הוא עובר בגזל, ואומרים "הלעיטהו לרשע וימות".

והקשה הגאון מטשעבין אם נאמר שאסור לברך ברכת האילנות על אילנות של ערלה, מדוע לא היו מציינים כל השנים את האילנות שהן ערלה כדי שלא יבואו לברך עליהם ברכת האילנות? ומזה הוכיח שאפשר לברך ברכת האילנות על עצי ערלה. גם דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל שניתן לברך על עץ ערלה שאין הוא עץ אסור.

אך מכיון שיש שחששו לברך על אילנות של ערלה⁵, על כן יש להשתדל לכתחילה להפיש אילנות אחרים לברך עליהם.

ד. שאלה: האם מותר לברך ברכת האילנות על עצים המורכבים בהרכבה אסורה?

תשובה: יש להזהר שלא לברך ברכת האילנות על עצים מורכבים ואפילו אם גדלו אצל גוי כיון שנעשתה בהם עבירה. ביאורים ומקורות: יש מהפוסקים שכתבו שאין לברך ברכת האילנות על אילנות המורכבים כיון שהוא דבר העשוי נגד רצון הבורא, וגם קיומם הוא נגד רצון הבורא שהרי אסור לקיים אילנות המורכבים באיסור.

בשו"ת רב פעלים⁶ כתב שדין זה תלוי במחלוקת האם מברכים ברכת שהחיינו על אילנות מורכבים:

לדעת האוסרים לברך "שהחיינו" על פירות שבאו מאילנות המורכבים באיסור משום שדבר העשוי נגד רצון הבורא אין מברכים עליו, ממילא גם ברכת האילנות אין לברך.

לדעת החולקים הסוברים שאפשר לברך "שהחיינו" על פירות שבאו מאילנות מורכבים [עי' בה"ל סי' רכה] ניתן לברך על אילנות אלו גם ברכת האילנות.

אמנם כבר העידו על דבריו שברכת שהחיינו תלויה במנהג, והמנהג הוא לברך על פירות מורכבים וכך העידו גדולי ירושלים על מנהג זה. אך ברכת האילנות אינה תלויה במנהג.

לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל אין כדאי לברך על עץ מורכב כיון שנעשתה בו עבירה. ואפילו על עץ מורכב הגדל אצל גוי אין כדאי לברך, משום שמהות עץ זה שגדל שלא ברצון התורה ובפרט שיש הסוברים שהרכבה אסורה גם לגוי.

יש להזהר שלא לברך ברכת האילנות על :

עצי אגס-מכיון שרוב האגסים מורכבים על מין אחר, וכן לא על עצי שקדים שניטעו בעשרים השנים האחרונות שידוע שמרכיבים אותם במין אחר.

על פירות הדר בימינו יש להסתפק האם אפשר לברך עליהם משום שהם ספק מורכבים, והחזון איש התיר לקיימם.

ניתן לברך על עצים שאינם מורכבים או מורכבים על מינם:

ענבים, רימונים, זיתים, תפוחים, חבושים, גואיבה, מנגו, צבר, קיוי.

או על עצים שרובם מורכבים על מינם:

אפרסק, נקטרינה, משמש, ושסק.

ישנם עצים שיש ספק בפריחה שלהם כגון תאנים ותמרים ויש הנמנעים מלברך עליהם.

ב] הפרשת חלה ממצות

א. שאלה: קניתי ממאפיית מצות 1 ק"ג מצות יד לליל הסדר [שאינן בזה שיעור חלה], על הקופסא יש מדבקה שכתוב עליה

"לא הופרשה חלה", האם עלי להפריש חלה בבית ממצות אלו כשיש לי כמות שהיא פחות משיעור חלה?

תשובה: יש להפריש חלה, היות ויתכן שהיה צירוף סל במאפיה. אך לא יברך על הפרשה זו.

ביאורים ומקורות: עי' בשו"ע סי' שכה פרטי הדינים איזה כלי מצרף לחיוב הפרשת חלה ומחמת הספק יש להפריש בלי ברכה.

ב. שאלה: כאשר מפרישים חלה מכמה חבילות מצות מכונה שנמצאות

בבית, האם צריך לפתוח את כל החבילות או מספיק שהן נוגעות אחת

בשנייה?

תשובה: על הפרשת חלה להיות מן המוקף, ומכיון שיש שיטות מהו "מוקף"

5 עי' כף החיים סי' רכו ס"ק יא.

6 או"ח חלק ב' סי' לו.

בית המדרש להלכה בהתישבות - אמונת אי"ש

ינהג לכתחילה לפתוח את כל הקופסאות ולהניח את החבילות על גבי מפה ולעטוף אותן עד שיכוסו לגמרי וכך יפריש. ביאורים ומקורות: הפרשת חלה דינה כתרומה שצריך להפרישה מן המוקף כמבואר בשו"ע סוף סימן שכה, ועי' במשנה ברורה סי' תנז ס"ק ז שאם הם בכלים נפרדים צריך שיגעו אחד בשני והכלים יהיו פתוחים, מה שהחבילות עטופות בגליון יש מחשיבים דבר זה כעטיפה בעלמא ולא ככלי, ולכתחילה יעטוף את החבילות במפה גדולה עד שיכוסו לגמרי וכך יפריש. עי' משפטי ארץ פרק ב הערה 41 מה שכתב בזה.

ג. שאלה: מי ששכח להפריש חלה מהמצות, ובליל הסדר נזכר שלא הפריש האם יש עצה? תשובה: נפסק להלכה שאסור להפריש חלה ביום טוב. ואם עשה תנאי מערב יום טוב יכול להפריש על סמך התנאי אך אם לא עשה תנאי יבקש משכנים וכדו' מצות שהפרישו עליהם חלה כדין.

בשעת הדחק שאין לו ממי לקחת ניתן לסמוך על אותם רבנים שמפרישים חלה בערב פסח עבור כלל הציבור שלא הפרישו. [יש פוסקים שהתירו להקנות מצה אחת לקטן שהגיע לגיל י"ב שנה ויום אחד שהוא מוגדר בהלכה "מופלא הסמוך לאיש", שהוא יפריש על המצה שלו ויכוון לפטור את כל המצות - אך הסכמת הפוסקים שאין לסמוך על זה, ומשום כך אין אפשרות לאכול את המצות].

ביאורים ומקורות: עי' שו"ע סי' שלט סעי' ד' שאין מפרישים תרו"מ בשבת וכו' המ"ב שם ס"ק כו שה"ה שאין מפרישין חלה. ואם עשה תנאי [על מצות שלון] יכול להפריש בשבת ויו"ט כמבואר ברמב"ם הל' מעשר פרק ט הל' ז - ח עיי"ש. בענין הנידון האם אפשר להקנות לקטן מופלא הסמוך לאיש עי' משפטי ארץ חלה פרק ו' הערה 4.

ד. שאלה: שתי חבילות מצות: אחת מקמח רגיל ואחת מקמח כוסמין, או שתי חבילות מצות: אחת של מצות רגילות ואחת של מצות ציטרין (דקות מאוד) שיש עליהן מדבקה "לא הופרשה חלה" האם יש להפריש חלה בכל מקרה ואם כן - האם ניתן להפריש מחבילה אחת על השניה?

תשובה: אם יש שיעור חלה יש להפריש חלה בברכה - ואם אין שיעור חלה יש להפריש חלה בלי ברכה (עיין לעיל, שאלה א').

לגבי השאלה האם אפשר להפריש מחבילה אחת על השניה, מצות מקמח חיטים ומצות מקמח כוסמין נחשבות למינים שונים, ולכן יש להפריש מכל מין בנפרד. אמנם, ציטרין ומצות מקמח רגיל נחשבות למין אחד, אם אין מקפידין עליהן שלא יתערבו, וניתן להפריש מאלו על אלו.

ביאורים ומקורות: עי' פרטי הדינים בשו"ע סימן שכד אלו קמחים מצטרפים זה עם זה ומאלו אפשר להפריש מאחד על השני.

ג] הפרשת תרומות ומעשרות במצות ומרור

קביעת מעשר ראשון בפירות המיועדים לצאת בהם ידי חובת המצוה

שאלה: האם צריך לחשוש באכילת מצה ומרור שמא לא נתנו את המעשר ראשון ללוי וא"כ יש חיסרון של "לכם" במצה ובמרור?

תשובה: המנהג כיום שהרבה מהמפרישים אינם נותנים את המעשר ראשון ללוי. ומכיון שכתבו הפוסקים שבמצה ומרור יש דין לכם אי אפשר לקיימן אם אינם שייכים לו בוודאות, לכן הנוהגים שלא לתת מעשר ראשון ללוי, יש אומרים שעליהם להקפיד כשמפרישים מעשר ראשון מקמח טבל המיועד למצה, או מירקות טבל המיועדים למרור, שלא לקבוע את המעשר ראשון בתוך אותו חלק המיועד לקיום המצוה.

בהפרשה בספק טבל יש מקום להקל ולקרוא שם מעשר ראשון אף בפירות המיועדים לקיום המצוה.

במקרה שלא ידוע אם קבעו את המעשר ראשון מחוץ לתוצרת או שכבר שווקה התוצרת, אפשר לסמוך שיוצאים ידי חובה שהרי יתכן והמעשר ראשון אינו כאן בפירות, ואף אם הוא כאן יש הסוברים שאין בזה חיסרון של לכם.

ד] מרור מגידולי מים מהי ברכתו והאם יוצאים בו ידי חובת מצות מרור

שאלה: מצויה כיום חסה מגידולי מים [ללא עפר]. האם יוצאים ידי חובת מרור בירק

בית המדרש להלכה בהתישבות - אמונת אי"ש

הגדל בגידולי מים או שצריך דוקא גידולי קרקע, וכן מה הברכה על מרור מגידולי מים האם בורא פרי האדמה או שהכל? תשובה: גידולי מים לדעת רוב הפוסקים ברכתם אדמה, ואפילו לסוברים שברכתם שהכל [ע"י חיי אדם כלל נא סעי' ז], מכל מקום יוצאים בהם י"ח מרור כיון ששם 'ירק מר' עליהם. ביאורים ומקורות: ע"י בשו"ת שבט הלוי חלק א ס"ו רה בהערות לסי' רד שכתב שמסתבר שמברך בורא פרי האדמה כיון שהברכה היא על המין ולא על ירק זה, אף שנראה שלדעת החיי אדם כלל נא סעי' ז ברכתם שהכל. וכן דעת הגר"נ קרליץ שדין זה תלוי במחלוקת החיי אדם והחזון איש. בשו"ת אור לציון ח"ב פ"ד יג העיר איך אפשר לברך בורא פרי האדמה על דבר שאינו אדמה, אמנם למעשה כ' שכיון שיוצא מזרע שיצא מן האדמה שפיר אפשר לברך בורא פרי האדמה. וכן דעת הגר"ש אלישיב זצ"ל. אף לדעת החיי אדם ועוד שמברך שהכל, מכל מקום יוצא י"ח מרור בגידולי מים כיון שרבנן תיקנו מרור על ירק ולא דוקא ירק שברכתו אדמה.

ה) איסור קצירת חדש

א. שאלה: האם איסור קצירת חדש נוהג בזמן הזה?

תשובה: יש אומרים שאין איסור קצירת חדש נוהג בזמן הזה כיון שאין קצירת העומר, אך דעת כמה מהאחרונים שנוהג אף בימינו ולכן יש להחמיר בזה.

ביאורים ומקורות: איסור קצירת חדש הוא שאסור לקצור תבואה חדשה לפני שקצרו את התבואה עבור העומר. איסור זה נלמד מהפסוק (ויקרא כג, י) וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר ראשית קצירכם אל הכהן, שהעומר צריך להיות הקציר הראשון. יש אומרים שאין איסור זה קיים אלא כשהיה קרבן העומר [ע"י שפת אמת מנחות ע]. ושו"ת שבט הלוי חלק ח' ס"ו רלא], אמנם מכיון שיש כמה מן האחרונים שכתבו שאיסור קצירת חדש נוהג גם בזמן הזה [שאגת אריה החדשות דיני חדש, והגרצ"פ פרנק מקראי קודש פסח ח"ב ס"ו סה, וכן מוסרים בשם החזון איש] לכן יש להחמיר בזה.

ב. שאלה: גננים שביקשו מהם לנקות את הגינה לפני פסח וראו שצמחו בגינה שיבולים של חיטים או שעורים האם מותר להם לנכש שיבולים אלו?

תשובה: חיטת בר או שעורת בר מותר גם לקצור, חיטה תרבותית מותר לנכש את השיבולים אך עדיף לעשות עבודה זו ביד או על ידי תרסיס ולא בכלי.

ביאורים ומקורות: יש להסתפק האם התורה אסרה קצירה דוקא כשקוצר כדי להשתמש במה שקוצר ואילו כאן שזורק את השיבולים אין זו פעולה של קצירה אלא פעולת ניכוש ונקיון של עשבי בר, או שכיון שלמעשה הוא קוצרם אסור. מפני שספק זה לא הוכרע, לכן יש להבדיל בין סוגי השיבולים: מיני שיבולי בר מותר לקצור כמבואר ברמב"ם (פ"ז מהל' תמידין ומוספין הל' יג) שמותר לקצור תבואה משדה בית השלחין שאין ראוי להביא ממנה קרבן העומר [וכך גם מיני תבואת בר שאפילו ללחם בקושי הן ראויות].

אך אם צמחו שיבולים של חיטה תרבותית, כאן השאלה קיימת. ולמעשה אם צמחו שיבולים של חיטה או שעורה תרבותיים בין צמחי הנוי, מותר לנכשם משום הפסד כמבואר ברמב"ם שם הל' טו שקוצרין מפני הנטיעות שלא יפסדו [וברש"י מנחות (פה, ע"א) כתב שתבואה שגדילה בין האילנות במקום שיש צל, לא מביאים ממנה עומר כיון שאינה משובחת, וממילא מותר לקוצרה]. אך תבואה תרבותית שגדלה בשטחים פתוחים (מציאות כזו תיתכן במקרה שנפלו גרעיני תבואה במקום זה, אמנם הדבר אינו מצוי כ"כ), יש לקוצרה לפני שהגרעינים עוברים את שלב הגידול של "הבשלת חלב" או לתלשה ביד שאין בתלישה ביד איסור קצירת חדש כמבואר בספר מצוות הארץ עמ' עא, או לרססה כדי להמיתה.

